

FEBE: EEN VERHAAL

Paula Gooder

Febe: een verhaal

*Paulinisch christendom
in narratieve vorm*

 Uitgeverij Van Wijnen - Franeker

© Paula Gooder 2018
Oorspronkelijke uitgever Hodder & Stoughton, An Hachette UK company
Oorspronkelijke titel *Phoebe: A story – Pauline Christianity in a Narrative Form*

© 2020 Nederlandse editie Uitgeverij Van Wijnen, Postbus 172,
8800 AD Franeker
www.uitgeverijvanwijnen.nl
Vertaling Monica van Bezooijen
Omslagontwerp Bureau Garage, Kampen

ISBN 9789051945799 / NUR 302

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of op enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

*Voor Susie Babington
Jij bent mijn zonnestraal!*

Inhoud

*Deel een:
Febe: Een verhaal*

*Deel twee:
Aantekeningen*

Inleiding	257
Wat dit boek wel is en wat niet	259
Over voorstellingsvermogen	261
Vrouwen en de vroege kerk	262
Achtergrondinformatie	265
Aantekeningen bij de hoofdstukken	281
Geselecteerde bibliografie	347

Deel een
Febe: een verhaal

Hoofdstuk 1

‘...aan de enige, alwijze God, komt de eer toe, door Jezus Christus, tot in eeuwigheid. Amen.’

De welluidende, haast melodieuze stem van de voorlezer viel eindelijk stil. De laatste woorden van de brief leken even te blijven hangen, om daarna te verwaaien in de warme zomeravondlucht van Rome. Een stilte daalde neer over de tuin; een stilte zo diep dat Febe een blad van de plant naast haar hoorde vallen, of dacht te horen vallen, dat langzaam naar de grond dwarrelde. Pas toen besepte ze dat ze haar adem inhield, en het vreemde prikkelende gevoel in haar neus wees erop dat het al even geleden was dat ze adem had gehaald.

De voorlezer had de brief niet zozeer gelezen, maar veeleer voorgedragen – zijn stem donderde in de eerste alinea’s, was bedachtzaam en zorgvuldig in het middendeel, om vervolgens te dalen naar een vriendelijke, opgewekte groet aan het slot. Febes ongerustheid nam toe, terwijl ze de reactie van de Romeinen afwachtte. In Korinte werden Paulus’ brieven op z’n zachtst gezegd niet breed toegejuicht. De ontvangst van een brief van Paulus leidde gewoonlijk tot wat de vriendelijke, zachtmoedige Gajus in verbloemende taal een ‘levendige discussie’ noemde; een ‘discussie’ die vaak eindigde als de ene groep wegliep, of de andere, en weigerde terug te keren. En dus had Febe onbewust haar adem ingehouden, in afwachting van de reactie die zou komen. Ze had zich op bijna alles voorbereid behalve dit: een diepe stilte. Het was zo stil dat het getjirp van de krekels irritant opdringerig klonk.

Febe ademde uit. Haar adem leek een diepe zucht, en in de stilte weerklonk het geluid zozeer dat de mensen voor haar ineenkrompen en verrast om zich heen keken. Ze voelde hoe haar hals rood werd door het al te vertrouwde blozen dat al snel haar hele gezicht zou veranderen in een toonbeeld van verlegenheid. Vanuit een veelgebruikt verdedigingsmechanisme maakte ze zichzelf klein – trok zichzelf terug zoals de slakken die ze als kind in de tuin altijd duwtjes had gegeven.

Het duurde niet lang voor Febe de zwakke plek in haar plan ontdekte. Wat ze tot dat moment nooit echt had beseft, was dat ineenkrimpen hetzelfde was als je uitstrekken; als je minder verticale ruimte innam dan moest je wel meer horizontale ruimte innemen. En die was er niet. De tuin waarin ze zich nu bevond, stond propvol mensen. En niet alleen de tuin. Het hele huis stond vol mensen. Ieder plekje was bezet. Er hingen zelfs mensen uit de ramen in de muren die de tuin omringden, wat erop wees dat de privévertrekken voor de familie binnen ook vol waren. Het huis was niet heel groot – het was veel kleiner dan haar schitterende villa aan de zeehaven van Kenchreeën, die uitkeek over de altijd rusteloze Egeïsche Zee. Dit huis was verfijnd en elegant, maar niet groot, en het was op dit moment barstensvol mensen.

Tijdens het lezen van de brief was de mensenmassa een eigen leven gaan leiden. Golven van ergernis of bijval, van instemming of verontwaardiging stroomden door de menigte heen. Terwijl het einde van de brief naderde, en Paulus zijn groeten overbracht aan geliefde vrienden, vage bekenden, en zelfs volkomen vreemden, hadden de rimpelingen in de menigte, duidelijker dan woorden, aangegeven waar iedere persoon te vinden was. Het huis was zo vol dat het bijna voelde alsof het bijeengekomen gezelschap gezamenlijk ademhaalde, zoals ze ook samen leken te reageren op wat Paulus had geschreven.

Het gevolg daarvan was dat Febes poging om kleiner te lij-

ken meer de aandacht trok dan dat die werd afgewend. Terwijl ze terugdeinsde voor wat ze zag als geërgerde blikken, nam ze meer ruimte in; ze porde met een elleboog de ene kant op en met een schouder de andere, en een luid 'ts ts' bereikte haar gloeiende oren, terwijl de mensen om haar heen hun ongemak uitten. Ze gaf het op en liet de volle hitte van haar verwarring over zich heen spoelen.

Tot nu toe was ze uitstekend in staat geweest om haar ongerustheid voor zichzelf te houden, hoewel ze, als ze eerlijk was, weinig reden tot bezorgdheid had gehad sinds ze was aangekomen in Ostia. Tijdens de lange, eentonige uren aan boord van een schip uit Korinte had ze nagedacht over wat er allemaal mis kon gaan: dat ze Aristobulus' huis niet zou kunnen vinden, dat ze de weg kwijt zou raken, dat ze de kostbare brief zou verliezen, dat ze midden in een opstootje terecht zou komen, dat al haar geld gestolen zou worden, dat ze opgepakt zou worden en verkocht als slavin naar een verafgelegen deel van het rijk. Alle scenario's – hoe onwaarschijnlijk ook – kwamen voorbij in haar hoofd. Pas toen een beer die kunstjes deed zich bevrijdde uit zijn boeien en Paulus' brief in een hap, vol kwijl, wegschrokte voor hij haar verpletterde door met zijn volle gewicht op haar te gaan zitten, beseftte ze dat haar verbeelding misschien... heel misschien... met haar op de loop was gegaan.

Het was een opluchting geweest – en misschien tegelijk ook een lichte teleurstelling – om te ontdekken dat Paulus' netwerk van boodschappen en boodschappers er niet alleen voor had gezorgd dat ze verwacht werd, maar ook dat er een kleine slavenjongen was gestuurd, met ogen zo helder als die van een vogel, om in de haven van Ostia op haar te wachten en haar reis naar Rome verder te regelen met een ontwapenende, licht komische zelfverzekerdheid die niet paste bij zijn leeftijd.

Een laag gegniffel leidde haar even af van de hitte van haar verwarring. Ze draaide zich om en keek in een paar stralende

ogen, vol leven en energie. Ze hoorden bij een kleine vrouw wier lichaam veel te klein leek om het leven binnen in haar te bevatten. Haar gezicht was getekend door ouderdom, maar zodanig dat het wees op de avonturen die ze had beleefd en de uitdagingen die ze onder ogen had gezien. Haar kleding zag er prachtig uit, maar was ook afgedragen. Het waren haar handen die het meest zeiden over haar. Handen die hard hadden gewerkt, ruw en misvormd door jaren zware arbeid.

‘Je zou toch denken dat we er nu wel aan gewend waren.’

‘Aan wat?’ Febe keek haar verbaasd aan.

‘Dit,’ ze gebaarde naar de mensenmenigte, ‘wij Romeinen zitten altijd opeengepakt, waar we ook zijn. En je zou denken dat we er nu wel aan gewend zijn. Maar dat is niet zo. Een menigte zoals deze maakt ons prikkelbaar, en er is nooit voldoende tijd om ons goede humeur terug te krijgen voor we een andere mensenmassa induiken. Daarom vond ik Korinte altijd zo fijn. Die stad heeft misschien wel een slechte reputatie als het gaat om bepaalde zaken, maar het voelde zo ruim vergeleken bij Rome. Aquila vond het heerlijk wonen daar – en hij zou er gebleven zijn als we niet naar Efeze moesten reizen met Paulus – maar, tegendraads als ik was, hunkerde ik altijd uitgeremd naar dat waar ik het meest een hekel aan heb als ik hier ben. De mensen, het lawaai, de bedrijvigheid, het gemopper...’

Terwijl ze verder kwebbelde, begon het Febe langzaam te dagen wie deze vrouw was. Prisca was een bekende vrouw geweest in Korinte en Febe had veel verhalen over haar gehoord. Prisca’s geklets had twee gevolgen gehad. Allereerst had het de diepe stilte op een veel natuurlijker wijze verbroken dan Febes luidruchtige zucht had gedaan. Het had ervoor gezorgd dat een zacht gemompel van gesprekken door de menigte begon te golven. Bovendien had het Febes aandacht op iets anders gericht, zodat haar verwarring verdwenen was.

Ze keek op en was nu in staat om de menigte mensen in het

huis beter in zich op te nemen dan eerder. In zekere zin waren de gezichten geruststellend vertrouwd. Net als in Korinte vertoonden de gezichten van de mensen die samenkwamen op deze plek verschillende tinten bruin, van het lichtbruin van mensen die oorspronkelijk uit Griekenland en Italië kwamen, naar meer donkere tinten van diegenen die uit Galilea, Judea en Egypte kwamen, naar een paar diepdonkerbruine gezichten van mensen uit Nubië. Terwijl ze om zich heen keek, berekende ze dat er niet eens zo veel mensen waren als ze eerst gedacht had. Het waren er niet veel meer dan honderd. Omdat het huis niet groot was, voelde het alsof het er veel meer waren. Voor de vraag opkwam in haar hoofd, werd die door Prisca beantwoord.

‘We komen niet altijd zo samen. Heb ik al gezegd hoeveel hekel we aan mensenmenigtes hebben? We komen alleen bijeen voor speciale gelegenheden – zoals jullie in Korinte. We konden het gewoon niet eens worden over wie Paulus’ brief als eerste zou krijgen en dus was het uiteindelijk het eerlijkst voor ons allemaal om hem tegelijk te horen. Niet iedereen kon komen natuurlijk, omdat het de derde dag van de week is en niemand van ons christenen een huis heeft dat groot genoeg is voor iedereen – niet zoals dat schitterende huis van Gajus in Korinte – en dus “leenden” we Aristobulus’ huis voor de avond.’

Het moet overduidelijk geweest zijn dat Febe schrok.

Prisca grinnikte. ‘Je hoeft niet zo verbaasd te kijken. Blaeus, zijn rentmeester... daar,’ ze wees naar een goedgeklede en voornaam uitziende persoon die bij de ingang van de tuin stond, ‘is zijn favoriete slaaf. Het zal niet lang duren voor hij zijn vrijheid krijgt, hoewel ik vermoed dat hij net zo bedroefd zal zijn dat hij vrij is als Aristobulus dat hij hem zal moeten laten gaan. Hij mag over het huis beschikken als zijn meester weg is – en Aristobulus is vaak weg. En dus komen we vaak hier bijeen, als we allemaal samen moeten komen, hoewel het

zelfs hier niet groot genoeg is voor ons allemaal. We besloten dat we de brief het beste allemaal tegelijk konden horen. Daarna zal Stachys – die je de brief hoorde voorlezen – afschriften maken en voor je het weet zullen alle vergaderingen een kopie hebben. Dan kan het feest pas echt beginnen.’

Febe fronste. Haar verwarring werd zichtbaar in de rimpels op haar voorhoofd.

‘Het hangt ervan af wat je een feest noemt,’ stemde Prisca toe, ‘maar je moet het met me eens zijn dat Paulus uitdaagt tot een goed gesprek. Of je het nu met hem eens bent of niet, het is lastig om geen mening te hebben over wat hij te zeggen heeft. Zodra we een afschrift hebben, kunnen we dat opnieuw lezen, erover praten en ruziën als we dat willen. En dan weer opnieuw beginnen. Ik heb in mijn leven veel van Paulus’ brieven horen voorlezen, maar nooit een zoals deze. Het zou me niet verbazen als de mensen over een paar maanden nog steeds niet goed weten wat hij precies bedoelt. Je vraagt je af of Paulus zelf eigenlijk wel weet wat hij soms wil zeggen. Als hij in een schrijfroes zit, dan is er geen houden aan.’

‘Dat geldt dan ook voor jou,’ zei een man aan de andere kant van Prisca. ‘De belangrijkste reden waarom we afscheid namen van Paulus, was om ook de rest van ons de kans te geven iets te zeggen. Als Paulus en jij aan het woord waren kwam niemand ertussen. Je hebt jezelf niet eens voorgesteld, vrouw.’

Ondanks haar verlegenheid een paar minuten geleden, en tot haar grote verbazing begon Febe plotseling te lachen. Ze had over Prisca en Aquila gehoord van vrienden in Korinte: over Prisca’s beslistheid en Aquila’s laconieke humor; over Prisca’s vurigheid en Aquila’s bewogenheid. Aquila was bij iedereen geliefd en werd bewonderd. Prisca riep, zoals dat vaker is bij sterke vrouwen, een meer gemengde reactie op. Maar, geliefd of niet, iedereen wist wie ze was.

Prisca, zo ging het gerucht, was getrouwd ‘beneden haar

stand'. Aquila, die oorspronkelijk uit Pontus in Asia Minor kwam, was tentenmaker, net als Paulus; Prisca kwam uit een voornamere familie. Daarom werd ze, zo zei men, altijd genoemd voor Aquila. Maar nu vroeg Febe zich af of er wellicht ook andere redenen waren. Prisca's levendigheid zorgde ervoor dat je haar niet snel vergat. Ze kon zich goed voorstellen dat wanneer iemand dacht aan dit stel, Prisca simpelweg als eerste in gedachten kwam. Ze vroeg zich af hoe het gevoeld zou hebben om twee van die gedreven mensen als Paulus en Prisca tegelijkertijd in Korinte te hebben.

Febe had geen deel uitgemaakt van de gemeenschap toen ze in Korinte was – ze was toen niet eens een christin. Dat was een jaar dat ze nooit zou vergeten – het jaar waarin Gallio proconsul was – en het jaar waarin haar zorgvuldig opgebouwde nieuwe leven uiteen begon te vallen. Maar nee, daar kon ze nu niet aan denken, haar gevoelens waren al onbetrouwbaar genoeg nu. Ze kwam weer terug in het heden en hoorde Aquila met een plechtstatigheid die zowel grappig als ernstig was, verklaren: 'Febe, zeer gewaardeerde diaken van de kerk en gerespecteerde steun voor velen, we verwelkomen je in Rome. Moge je verblijf hier nooit eenzaam zijn. Wij, je broeders en zusters in Christus, staan klaar om de hulp te bieden die je nodig hebt.'

Het applaus dat losbarstte om haar heen deed Febe beseffen dat Aquila's gezag, zij het op rustige manier, wel krachtig was, en dat hun gesprek niet langer privé was – als het dat al was geweest. Ze keek op en zag zo'n tweehonderd vragende ogen op haar gericht. Voor de tweede keer die avond voelde Febe hoe haar hals rood werd, maar nu ze haar lesje daarnet nog geleerd had, deed ze dit keer geen poging zich te verbergen.

'Wat we willen weten,' riep een stem uit, 'is welke hulp je nodig hebt.'

'Als Febe zover is, zal ze ons dat vertellen,' zei Prisca bits, 'maar nu moeten we naar huis,' en, te midden van het rumoer

dat daarop volgde, werd Febe behendig door de mensenmassa heen geleid en buiten gebracht in de avondschemering.

Hoofdstuk 2

De volgende morgen werd Febe langzaam wakker, haar ledematen voelden zo zwaar aan dat ze zich haast in het dunne matras onder haar gedrukt voelde. Het felle licht in de kamer wees erop dat het ochtendgloren al vele uren achter haar lag. Heel even genoot ze van dat heerlijke moment tussen slapen en ontwaken en in gedachten was ze terug in Kenchreeën waar ze weinig anders te doen had dan het opzicht houden over de werkzaamheden van haar huisslaven en, wellicht, een paar cliënten die in de rij zouden staan voor haar huis, klaar om te doen wat ze van hen vroeg. Plotseling herinnerde ze zich dat ze niet thuis was, maar onderweg in een vreemde stad om een opdracht te volbrengen die ze nauwelijks onder ogen durfde te zien.

Ze herinnerde zich weinig van wat er gebeurd was nadat ze het huis van Aristobulus had verlaten. In gedachten zag ze hoe snel en handig ze door Prisca door de donkere straten was geleid tot ze arriveerden bij een huurkazerne (die er voor Febes ongeoefende blik hetzelfde uitzag als alle andere kazernes die ze onderweg waren gepasseerd). Eenmaal binnen kreeg Febe een vluchtige indruk van een grote kamer waarin een overweldigende geur hing van iets wat ze niet helemaal kon plaatsen. Achter in de kamer leidde een eenvoudige trap naar een andere kamer boven, die door gordijnen in verschillende delen was opgedeeld. Prisca had Febe in een van deze kamertjes gebracht en was toen verdwenen. Dat was het laatste wat Febe zich herinnerde.

Terwijl ze langzaam wakker werd, werd ze zich bewust van

zowel de geur als het geluid van geroezemoes die door de vloerdelen onder haar naar boven zweefden. Een hogere stem sprak snel en geanimeerd, dat was Prisca; daarna een zachte maar gezagsvolle lagere stem, overduidelijk Aquila; maar ze hoorde ook een derde stem, mannelijk, scherp, die vaak de andere twee stemmen overstemde en smoorde. Hij leek rond te lopen in de kamer, terwijl zijn stem zachter werd, en dan weer luider terwijl hij onder de plek liep waar Febe lag.

Even lag Febe stil te luisteren, meer naar het ritme van wat overduidelijk een woordenwisseling was, dan naar de daadwerkelijke woorden. De woorden die naar boven zweefden zeiden meer over de mate van woede die de eigenaar van de derde stem voelde dan over de oorzaak ervan. Na een poosje kon Febe niet langer stil blijven. Snel stond ze op, vastberaden. Maar pas toen beseftte ze, met een misselijkmakende afschuw, dat al haar bezittingen – inclusief de zware koffer met geld die ze mee had gebracht om haar verblijf in Rome te bekostigen – achtergebleven waren in Aristobulus' huis.

Toen ze vanuit Ostia was aangekomen in het huis, was het zo vol mensen geweest dat ze helemaal de draad kwijt was geraakt. Ze probeerde zich te herinneren wat er was gebeurd. Het was die slavenjongen met de heldere ogen, die haar handig had bevrijd van haar reiskoffer, en haar tegelijkertijd in het gedrang van de mensen had geduwd. Terwijl ze naar voren was gestrompeld, had de menigte mensen zich voor haar geopend, zoals de zee voor Mozes in een verhaal uit de Schrift dat gelezen was toen ze samenkwamen op de eerste dag van de week. Ze had Paulus' brief in hun gretige handen gelegd, en vol enthousiasme had een schrijver – Stachys hadden ze hem genoemd – die toen voorgelezen, terwijl hij met zijn warme stem de woorden van het perkament tilde en er leven in blies. Hij was overduidelijk een expert. Zozeer dat hij door eenvoudige gebaren – het optrekken van een wenkbrauw hier, een handgebaar daar – helemaal één werd met de woorden.

Hij deed dat zo goed dat het niet lang duurde voor zijn verwijnde Romeinse gelaatstrekken in Febes hoofd vervaagd waren om plaats te maken voor het veel ruwere gezicht van Paulus.

Febe zou nooit vergeten wanneer ze Paulus voor het eerst had gezien. Hij was op bezoek bij Gajus in Korinte. Met zijn gebruikelijke gastvrijheid had Gajus de vele verschillende volgelingen van Christus uitgenodigd om Paulus in zijn huis te ontmoeten. Febe zag er niet bepaald naar uit. Op dat moment kende ze Paulus nog niet, maar ze had wel over hem gehoord. Ze had zelfs veel over hem gehoord. Over zijn arrogantie. Zijn onbetrouwbaarheid. De brutaliteit om te denken dat hij mensen kon vertellen hoe ze zich moesten gedragen. Zijn schandalige brieven waarmee hij zijn visie opdrong aan diegenen die het niet met hem eens waren. Zijn grofheid. Zijn arrogantie (nogmaals). Ze had zeker gehoord over Paulus. En dus ging ze met tegenzin naar Korinte, vooral om de vriendelijke Gajus een plezier te doen.

Toen ze bij Gajus' huis was aangekomen, was het daar een chaos geweest. De normaal gesproken goed geoliede machine van gastvrijheid was vastgelopen. Slaven renden heen en weer, maakten hun klusje half af voor ze weer terugrenden in de tegengestelde richting. Voorwerpen lagen overal verspreid. Gajus' gewoonlijk zo rustige rentmeester stond op het punt in te storten. Zelfs de vriendelijke, zachtmoedige Gajus was te horen, achter in het huis, zijn stem klonk geïrriteerd. Er hing veel af van dit gesprek van Paulus.

En dus was Febe teruggevallen in vertrouwde gedragspatronen. Een bevel daar; een grapje hier; met haar ene hand raapte ze wat spullen die daar niet hoorden op, terwijl ze zachtjes een meubelstuk weer terugduwde op de juiste plek. Zo was ze door het huis heen gelopen, alles gladstrijkend tijdens haar gang. De jaren waarin ze haar huishouden op onzichtbare, maar efficiënte wijze runde, waarbij ze steeds weer

te maken had met terugkerende problemen en nieuwe crises voorzag, kwamen weer terug in haar gedachten, alsof ze die nooit echt achter zich had gelaten. Het duurde niet lang of de paniek was voorbij, de orde hersteld en Gajus lachte haar toe, dankbaar voor alles wat ze had gedaan. Ze had Paulus' aankomst gemist, omdat ze naar de drukke markt van Korinte was gegaan om het eten te verzamelen dat ze nodig zouden hebben voor alle extra gasten, waarbij ze lachend de ontsteltenis van de rentmeester terzijde schoof, vanwege het feit dat zij, een voorname dame, zulk slavenwerk zou moeten doen.

Toen ze een paar uur later terug was gekomen, hoorde ze een stem. Het was, zo herinnerde Febe zich, een betoverende stem. Het was niet zozeer de klank van de stem – zo anders dan Stachys de vorige avond in Rome – Paulus' stem klonk scherp en een beetje raspand. Het was niet zozeer elegantie van de retorica – Paulus was zeker overtuigend, maar zelfs in Korinte waren er veel betere redenaars dan hij. Het was zelfs niet zozeer wat hij zei – hoewel ze er later net zo door gegrepen was als vele anderen om haar heen. Het was zijn passie, die Febe trof. Ze herinnerde zich hoe ze bij de ingang van het huis stond, en haar boodschappen op de grond liet vallen, terwijl ze beseftte dat dit iemand was die echt wist waar hij het over had. Dit was iemand die de verrezen Heer had ontmoet en wiens leven, net als dat van haar, nooit meer hetzelfde zou zijn. Dit was iemand die je kon vertrouwen. Ze kon er haar vinger niet op leggen waarom ze dat zo voelde, maar ze wist gewoon dat het zo was.

En dus was ze nogal geschokt toen ze van de ingang, via het atrium, en verder naar de tuin liep helemaal aan de achterkant van het huis, en daar Paulus zag staan. Ze deinsde haast terug van afschuw. Korinte was een stad met een hoog aanzien. Per slot van rekening moest de stad zich nog bewijzen. Het was een nieuwe stad, herbouwd door de grote Julius Caesar minder dan honderd jaar geleden, en een groot deel van de bevol-

king – een omvangrijke mengelmoes van Romeinen, Grieken en Joden – bestond uit vrijgelaten slaven, net als zij. Het was de plek waar je jezelf opnieuw kon uitvinden, een nieuw leven kon leven, opnieuw kon beginnen. En dus deed de bevolking, net zoals de stad zelf, haar uiterste best om er goed uit te zien. Zonder een oude familie om op te vertrouwen, brachten geld en schoonheid aanzien met zich mee. Het sprak vanzelf dat je er het beste van maakte. Maar Paulus was anders. Hij was klein, heel klein. Febe beseftte later dat hij zelfs nauwelijks tot haar schouder kwam. Zijn hoofd was kaal en, terwijl hij stond en de menigte toesprak die verzameld was in Gajus' tuin, kon Febe zien dat zijn benen krom stonden. Zijn neus was gigantisch, en erboven stonden diepe zwarte wenkbrauwen die in het midden elkaar raakten. Paulus was een groteske figuur. Er was geen ander woord voor.

Maar zodra Febe haar veroordelende mening had gevormd, begon ze eraan te twijfelen. Terwijl ze daar stond, met open mond van verbazing, ontmoetten haar ogen de zijne, en, toen veranderde er iets. Toen ze woorden probeerde te vinden om het later te verklaren, had ze gezegd dat het was alsof een raam zich had geopend naar de hemel en ze de engelen kon zien dansen. Ze voelde zich in verlegenheid gebracht door de vlucht van haar fantasie, maar ze had er gewoon geen andere woorden voor. Wat het ook was, het veranderde haar blik op hem voor altijd. Toen had ze met haar ogen geknipperd, haar hoofd zachtjes geschud en ze was weer terug in de tuin, luis-terend naar een lelijke, meeslepende man.

Dat was het beeld dat bij Febe op was gekomen terwijl Stachys de avond ervoor had voorgelezen. Een man vol tegenstrijdigheden. Onappetijtelijk maar betoverend tegelijk; met een harde maar hypnotiserende stem; een matig redenaar wiens woorden keer op keer doel troffen. Stachys had Paulus' woorden veel mooier laten klinken dan ze ooit waren toen Paulus ze uitsprak, maar toch waren het nog steeds zijn woor-

den. Febe kon ze gewoon niet horen zonder Paulus te zien: vol passie, met zijn armen zwaaiend boven zijn hoofd, heen en weer lopend, spuug vloog uit zijn mond terwijl hij alles probeerde te verwoorden wat hij in gedachten had.

Met een schok werd Febe wakker uit haar dagdroom. Er was iets waar ze bang voor was geweest, wat was dat ook alweer? De herinnering trof haar met net zoveel kracht als die eerste keer. Ze was alles kwijtgeraakt – haar geld, haar kleren, de andere aanbevelingsbrieven. Alles was verdwenen en ze was helemaal alleen in een grote, beangstigende stad. Die gedachte was genoeg om snel in haar stinkende, verkreukelde reiskleuren te schieten en de trap af te rennen naar het gesprek dat haar een paar ogenblikken eerder had wakker gemaakt.

Terwijl ze de trap af strompelde, niet al te elegant – nogmaals – vanwege haar vrees, keek ze op en stond stokstijf stil. De stemmen die ze had gehoord hadden gewezen op slechts drie mensen: Prisca, Aquila, en de onbekende derde. Terwijl ze omhoogkeek beseftte ze dat ze midden in een grote bijeenkomst terecht was gekomen. Overal zag ze mensen. De kamer, die afgelopen avond groot had geleken, was veranderd in een krappe, benauwde ruimte. Overal stonden en zaten mensen. Elke stoel, tafel en raamkozijn was gevuld met menselijke lichamen. Sommigen zaten zelfs op een grote stapel huiden in de hoek. Die vreemde geur moest vast bij die huiden vandaan komen, dacht Febe, terwijl ze voelde hoe een blos van onvermijdelijke schaamte omhoogkroop van haar hals naar haar gezicht.

‘Ik zei toch al dat je haar rust zou verstoren,’ verbrak Prisca’s stem de ongemakkelijke stilte. ‘Het spijt ons, lieve, we wilden dat je net zolang zou slapen als nodig was, maar Herodion hier kon zich niet inhouden.’ Prisca wees naar een tengere, donkerharige man, wiens lange tuniek met kwastjes op de hoeken liet zien dat hij een Jood was. Het leek alsof hij iets wilde gaan zeggen, alsof de woorden die door Febes plot-

seling komst plotseling tot zwijgen waren gebracht elk moment weer konden gaan stromen. Prisca dacht blijkbaar hetzelfde, want zonder ook maar even te wachten om adem te halen ging ze verder. ‘Je hebt je ontbijt gemist, en deze grote menigte heeft het laatste stukje van ons brood opgegeten toen ze kort na zonsopgang aankwamen. Ik vind dat het tijd is voor een vroege *prandium*.’ Ze klapte in haar handen en verschillende mensen in de kamer kwamen snel in beweging om de planken en de tassen aan hun voeten te doorzoeken. In minder dan geen tijd stond de tafel in het midden vol met brood, olijven, kaas, en wijn.

Maar dit alles ontging Febe. Terwijl de mensen in beweging kwamen, werd de kleine figuur van de slavenjongen zichtbaar. De jongen die ze gezien had in Ostia. De jongen die haar van haar reiskoffer verlost had bij Aristobulus thuis. Daar zat hij, zo vastberaden en krachtig als zijn kleine lichaam toestond, op wat Febe tot haar opluchting herkende als haar reiskoffer.

‘Je kunt nu opstaan, Felix,’ klonk Aquila’s zachte stem boven het gerommel met de voorbereidingen voor het eten uit. ‘Ik denk dat hij zo’n beetje de hele nacht op je koffer heeft gezeten, Febe. Niemand kon hem ertoe brengen die in de steek te laten.’

‘Felix zei dat hij ervoor zou zorgen, en Felix,’ hij wees met een komisch, dramatisch gebaar op zichzelf, ‘houdt altijd zijn woord.’ Felix keek Febe fel aan, alsof hij wilde zeggen: ‘Durf het eens tegen te spreken.’

Febe voelde zich bijna duizelig van opluchting. Ze zocht in haar spullen naar een munt om hem te belonen. De eerste munt die haar hand vond was een denarius, dat was veel te veel, maar haar opluchting was zo groot dat ze hem die toestak met een glimlach. Ze had de munt nog maar net naar hem uitgestoken, of ze besefte welke grote fout ze had gemaakt. Felix’ gezicht werd kil en betrok van afschuw.

‘Felix werd gevraagd om te helpen,’ zei hij met een ijzige

uitdrukking op zijn gezicht. ‘Felix wilde graag helpen. Felix neemt geen geld aan voor zijn edelmoedigheid.’

Febe stamelde een verontschuldiging voor het feit dat ze hem zozeer had beledigd, en terwijl ze dat deed keek ze hem recht in de ogen. Op dat moment veranderde er iets tussen hen en Febe wist dat deze kleine persoon een belangrijke rol zou gaan spelen in haar leven. Felix leek dit ook te weten, want hij liep naar Febe toe en stond daar, alsof hij haar eigen persoonlijke beschermer was. Hij probeerde zo lang mogelijk te lijken als zijn kleine lijf hem toestond.

‘Ik denk dat je een vriend voor het leven gevonden hebt,’ merkte Aquila op.

‘Laten we nu gaan eten,’ zei Prisca en de samengekomen menigte richtte zich op de overvolle tafel.

Hoofdstuk 3

Het werd een drukke, gezellige maaltijd. Er waren geen ligbanken, er was geen discrete bediening, er waren geen formaliteiten of rustige gesprekken. Geen van de zaken waaraan Febe zo gewend was geraakt in de paar jaren nadat ze verhuisd was naar Korinte. Deze maaltijd was chaotisch. Schalen vol kaas, kommen vol olijven en sneden grof gerstebrood, net als verschillende soorten groenten, vonden hun weg door de kamer en werden rondgedeeld, over hoofden heen of laag tussen benen door. Niemand werd overgeslagen, welke ongewone zitplaats hij of zij ook had gevonden voor zichzelf. Van tijd tot tijd hield het doorgeven even stil. Als de schalen bijna leeg waren, rommelde er iemand in een tas of mand aan zijn voeten om er een verborgen schat uit op te diepen.

Een blije stilte viel, terwijl mensen hun monden te vol propten om nog iets te zeggen. Na een poosje, toen de urgentie om iets te eten wat was afgenomen, ging het gesprek over de herinneringen aan Jezus en zijn vele geïmproviseerde feesten. Hoe hij bijna elke maaltijd kon veranderen in wat voelde als een banket. Hoe hij zijn gasten kon verrassen met een samenraapsel van extra gasten, en erop stond dat ze met gepaste eerbied werden behandeld. Hoe hij zulke feesten hield met mensen aan wie je nooit zou denken.

‘Als Petrus hier was konden we hem vragen om ons opnieuw te vertellen over hoe Jezus vijfduizend mensen te eten gaf,’ zei Felix met weemoed in zijn stem.

‘Je weet heel goed dat we dat zo vaak gehoord hebben dat we het zelf kunnen vertellen,’ antwoordde zijn buurman.

‘Vooruit, Felix, doe jij het maar,’ riepen mensen in de kamer aanmoedigend.

En Felix, die nog steeds boven op Febes bagage zat, zwol op van trots, haalde diep adem en begon.

‘Jezus ging naar een rustige plaats met zijn leerlingen. Ze waren moe en hadden tijd voor zichzelf nodig. En dus stapten ze in een boot en staken het meer over naar een rustig deel van de kust. Maar de mensen zagen hen en volgden hen. Of moet ik zeggen dat ze voor hen uit renden?’ Geknik vanuit de kamer bevestigde dat hij gelijk had, dat hij dat moest zeggen. En Febe keek om zich heen naar het gezelschap en besepte dat het eigenlijk niet nodig was om het verhaal te vertellen. Iedereen kende het al: elk stukje verhaal, elk personage, elk detail, maar dat leek er helemaal niet toe te doen. Alle mensen die hier samen waren genoten net zozeer van het luisteren naar dit verhaal als Felix genoot van het vertellen ervan. Terwijl het verhaal zich ontspon, voegden mensen details toe die ontbraken: het gras was groen; het ging om vijfduizend mensen; er waren twee vissen en brood. Felix vertelde niet zozeer het verhaal, maar dirigeerde het als het ware.

Hoe langer ze luisterde, hoe meer Febe besepte dat ze in Korinte de verhalen over Jezus helemaal niet zo vertelden. Natuurlijk had ze dit verhaal gehoord, en vele andere vertellingen over wat Jezus deed, en wat hij had gezegd. Rondreizende gasten uit Jeruzalem en Antiochië deelden hun verhalen het hen, en deelden hun schatten uit aan de Korintiërs die maar al te graag luisterden. Maar Paulus deed dat niet. Hij was veel eerder geïnteresseerd in hoe Jezus’ leven en dood en opstanding ieder aspect van hun eigen leven een nieuwe betekenis konden geven. Misschien zorgde zijn liefde voor ideeën ervoor dat hij terugschrok voor verhalen? Tot dit moment had Febe zich nooit afgevraagd waarom dat zo was. Was dat omdat hij de verhalen niet kende, of omdat ze hem niet interesseerden? In Korinte hadden ze altijd gewoon het voorbeeld van Paulus ge-

volgd en de voorkeur gegeven aan ideeën boven verhalen zonder daar vragen bij te stellen. Als ze daar samenkwamen spraken ze, discussieerden ze en worstelden ze met de details over hoe ze zich zouden moeten gedragen, en wat de komst van de messias echt betekende voor de toekomst.

In Korinte luisterde men wel naar een verhaal als dit, dat met zo veel enthousiasme werd verteld door Felix, en genoot men ervan, maar liet men het daarna voor wat het was. Hier bleef men ervan genieten.

Ze wist niet wat ze gemist had, tot op dit moment. Ze leunde naar achteren en ging helemaal op in het genieten van het verhaal. Liet zich erdoor optillen. Ze ging er helemaal in op: ze zag de menigte, voelde de honger, proefde het brood (hoewel het in alle eerlijkheid het brood in haar handen geweest kon zijn dat ze proefde). Ze gaf zich over aan de ervaring in al haar volheid.

‘Uiteindelijk waren er twaalf manden over, twaalf!’ Felix besloot zijn verhaal met een vreugdevol gebaar, en leunde achterover om de kamer rond te kijken en zich ervan te verzekeren dat ze samen het verhaal recht hadden gedaan. Dat hadden ze. Nu ze dit volbracht hadden, kwam het gesprek in de kamer opnieuw op gang, terwijl nogmaals eten en drinken hun kronkelende weg door de kamer heen vonden.

Een paar keer zag Febe hoe Herodion zijn wenkbrauwen fronste en zijn mond opendeed alsof hij iets wilde gaan zeggen, maar Prisca legde een hand op zijn arm om hem tot kalmte te manen. De vierde keer dat dit gebeurde boog Aquila, die naast Febe zat, zich naar haar toe om het uit te leggen.

‘We willen allemaal graag met je praten over de brief, en Herodion niet het minst. Iedereen kwam hier al vroeg, voor het ontbijt nog, maar Prisca liet hen wachten en zei dat je moest slapen en dat ze je niet mochten storen. We begonnen zachtjes te praten, zo zachtjes als mogelijk, maar Herodion

was te boos. Hij kon zich niet inhouden. Dat heeft je waarschijnlijk wakker gemaakt?’ Hij keek Febe vragend aan. Febe haalde haar schouders op – ze wist het niet goed, misschien was ze sowieso zelf ook bijna wakker geworden. ‘Nu verbiedt Prisca hem om opnieuw te beginnen tot ze er zeker van is dat je genoeg gegeten hebt en helemaal bent uitgerust.’

Febe was in de war. ‘Waarom moet ik uitgerust zijn? Jullie gaan *mij* toch zeker niet vragen wat het betekent? Je weet toch dat ik de brief niet heb geschreven?’

‘Nee, maar jij bracht hem.’

Terwijl de moed haar in de schoenen zonk, combineerde Febe opeens een aantal dingen waarover ze een ongemakkelijk gevoel had gehad, en opeens begreep ze iets wat haar eerst ontgaan was. Voor ze Korinte had verlaten, was Paulus er meer dan gewoonlijk op gebrand geweest haar te ontmoeten. Ze ging ervan uit dat dit was vanwege De Opdracht – waarvoor ze naar Rome was gekomen. Maar nu ze erover dacht, beseftte ze dat hij ook had gesproken over de brief die ze mee moest nemen: wat hij erin probeerde te zeggen; waarom hij het op die manier had gezegd.

Op dat moment had ze gedacht dat hij het slechts tegen zichzelf had, dat hij ervoor wilde zorgen dat de brief duidelijk was voor hij hem stuurde naar de stad die, hoewel hij daar nooit geweest was, zo’n grote plaats innam in zijn hart. Ze wist dat hij normaal gesproken zijn brieven schreef met andere mensen samen. Die vroegere brief aan Korinte, die was gekomen voor ze zich had aangesloten bij de gemeenschap en die zo veel problemen had veroorzaakt, had hij samen met Sostenes geschreven; de meer recente, de brief die het fundament gelegd had voor de genezing van de breuk tussen Paulus en de Korintiërs, was geschreven samen met Timoteüs. Febe had zich altijd afgevraagd hoeveel zij hadden mogen bijdragen aan de brieven. De laatste keer dat Timoteüs bij haar verbleef, onderweg naar Efeze, had ze de moed bijeengeraapt om

het te vragen, maar hij had slechts geheimzinnig geglimlacht en was van onderwerp veranderd.

Deze brief aan de Romeinen was echter een ander geval. Deze brief had Paulus helemaal zelf geschreven. In het huis van Gajus had Paulus zich dag na dag opgesloten met slechts Tertius, de schrijver, als gezelschap. Arme man. Paulus had hem vroeg opgeroepen, kort na het ochtendgloren, en had erop gestaan dat er eten werd gebracht gedurende de dag zodat niemand hen zag tot ze laat in de avond weer tevoorschijn kwamen. Toen ze uiteindelijk naar buiten kwamen, zag Tertius er gemangeld uit. Zijn handen zaten onder de inkt en zijn haar stond alle kanten op. Pas nadat de brief af was, begon Paulus er met haar over te praten, en nu pas begreep Febe waarom. Hij probeerde zijn ideeën niet uit op haar. Tegen die tijd had hij ze allemaal al opgeschreven en wist hij precies wat hij had gezegd. In tegenstelling tot zichzelf, had Paulus geweten dat men haar zou vragen om uit te leggen, toe te lichten en te verduidelijken wat hij had willen zeggen, en hij wilde er zeker van zijn dat zij het eerst zelf goed begreep. Het probleem was dat dat niet het geval was, of op z'n minst niet helemaal. Af en toe wel. De gedachten bleven door haar hoofd spelen – als gekwetter van spreeuwen – tot ze van tijd tot tijd in een specifiek patroon rond begonnen te zwieren, een patroon dat ze herkende. Dan had ze heel even het gevoel dat ze het snapte, maar het volgende moment kwamen ze weer in beweging en was alles verloren. Die wetenschap gaf haar een misselijkmakend gevoel. Hoe kon ze uitleggen aan anderen wat ze zelf maar half begreep?

‘Maak je geen zorgen, we zullen je helpen waar we kunnen,’ zei Aquila.

‘Wacht!’ Febe was er helemaal nog niet klaar voor en de wanhoop versterkte haar verlangen naar eindeloos praten over koetjes en kalfjes. ‘Ik begrijp niet helemaal waarom jullie allemaal weer hier bij elkaar zijn. Paulus vertelde me, voor ik

hier kwam, dat jullie allemaal heel verschillend zouden zijn. Dat ik niet moest verwachten dat jullie bij elkaar zouden komen zoals we vaak deden bij Gajus thuis. Dat Herodion het hoofd van een synagoge was, en alleen met Joodse christenen samenkwam. Dat jij en Prisca zowel met Joden als heidenen samenkwamen, en dat Patrobas, Asyncritus en de andere heidenen ook apart samenkwamen. Ik ben hier nog maar twee dagen en gisteren waren jullie allemaal bijeen in Aristobulus' huis, en vandaag zijn jullie hier weer allemaal.' Febes zenuwen brachten haar ertoe om de informatie die ze zich herinnerde op een stijve en gebrekkige manier op te ratelen.

Aquila zag haar onhandigheid vriendelijk over het hoofd en gniffelde een beetje. 'Allereerst moet je niet alles geloven wat Paulus tegen je zegt. Hij weet veel, maar hij is nooit hier geweest. Op sommige punten leven we meer gescheiden van elkaar dan jullie christenen in Korinte. We hebben niet iemand als Gajus, wiens huis groot genoeg is voor ons allemaal. Wat dat betreft, vind ik het apart dat jullie meestal ruziema-ken als jullie bijeenkomen.'

Febe moest toegeven dat dat vaak zo was.

'Maar,' ging Aquila verder, 'dat we niet regelmatig allemaal samenkomen betekent niet dat we niet met elkaar verbonden zijn. Verre van dat. We kennen elkaar goed. We zorgen voor elkaar. We zorgen ervoor dat niemand vergeten wordt, zelfs niet als ze niet met ons samenkomen om te aanbidden in onze eigen gemeenschap. Onze werkplaats,' en nu gebaarde Aquila om zich heen naar de kamer waar ze in zaten, 'fungeert als een centrum. Prisca en ik werken hier elke dag aan de tenten – de ene dag meer dan de andere – en dus weten mensen dat ze hier langs kunnen komen. Als we over iets moeten praten wat ons allen aangaat, of als er een probleem is dat opgelost moet worden, dan komen de mensen hier.

Vandaag zie je een verzameling mensen uit alle verschillende samenkomsten. De mensen die vrij zijn en in staat zijn